Vier topografische puzzles

in de omgeving van de oude Bunnikse Kerkweg onder Zeist;

tevens een weerwoord op desbetreffende artikelen van dr D.R. Klootwijk te Bunnik x)

(I)

Dit artikel is geschreven n.a.v. de critiek, die dr D.R. Klootwijk, te Bunnik, in enkele nummers van T.R.& L. x) (Kl.I,II,III) uitbracht op hetgeen wij over de oude kerkweg van Bunnik naar Zeist geschreven hebben in ons boek 'De Oude Kerk te Zeist', deel I, 25-28 (zie ook bij O.K.Z.). Daar de bedoelde critiek met name ook topografische bijzonderheden betreffende de omgeving van de genoemde kerkweg op zeister gebied aan de orde stelde, wil ik daar graag in ons Bulletin in een viertal paragrafen wat weerwerk mijnerzijds op geven, terwijl ik bij een latere gelegenheid een korter essay hoop te schrijven over de oude bunnikse kerkweg zèlf.

I. Cattenbroeker Kerkweg, Koppeldijk, Waterigeweg

Van Bunnik uit gezien was de Waterigeweg het lâátste gedeelte van de werkelijk oeroude kerkweg van dáár naar de zeister kerk. En toen láter, in de 12e eeuw, de gebieden Stoetwegen en Cattenbroek ontgonnen en bevolkt werden, konden de mensen uit Stoetwegen uiteraard via de Tiendweg en het op zeister bodem liggende gedeelte van de oude bunnikse kerkweg, en dus tenslotte ook via het lâátste gedeelte daarvan, t.w. de Waterigeweg, ter kerke gaan (O.K.Z. I, 5, 6, 27-30). En iets dergelijks

x) Een lijstje van de in dit artikel gebezigde afkortingen, en eveneens een lijstje van de voor dit artikel geraadpleegde kaarten, vindt men hierna, direct volgend op de tekst van het artikel zelf. Het afgekorte woord 'blz.' is in de verwijzingen weggelaten.

was het nu ook met de Cattenbroekers. Ook zij gingen uit hun gebied langs diverse paden en wegen, en niet het minst ook via hun Koppeldijk (de noordoostelijke grensweg van Cattenbroek) op de Waterigeweg - en via dêze op de kerk aan. En zo vinden we dan (omstreeks 1400) prompt een 'Cattenbroeker Kerkweg' of ook 'de kerkweg, die (men) van Cattenbroek naar Zeist gaat', in de oude bescheiden verschijnen (Brn I, 153, 157, enz.; zie ook de registers van Brn I en II), welke op twee manieren aangeduide kerkweg in alle tien gevallen, waarin hij voorkomt, als belending 'bôven', d.i. ten zuidoosten van het goed Kersbergen en van de daar ten zuid-westen van gelegen hoeve Middelbroek vermeld wordt, en we weten van deze beide goederen met volkomen zekerheid, dat ze ten zuidoosten geen andere belending dan aan de later genoemde Waterigeweg hebben gehad.

De heer Klootwijk echter is het niet met ons eens, dat de genoemde Cattenbroeker Kerkweg en de tegenwoordige Waterigeweg dezelfde weg zouden zijn geweest. Als een belangrijk argument daarvoor voert hij aan, dat de Waterigeweg, in de tijd vóór de bouw van het Nassau'se Slot (1677 v.) niet zó ver in zuidwestelijke richting zou hebben dóórgelopen, dat de Koppeldijk (gezien z'n loop en richting) er toen al haaks op uit zou hebben kunnen komen, wat pas ná de aanleg van het Slot-complex, toen de Waterigeweg wat verder was doorgetrokken, wèl mogelijk zou zijn geworden (pl.1; Kl. II, 3 v.). En juist het tevóren ontbreken van een aansluiting van de Koppeldijk bij de Waterigeweg zou dan (volgens de heer Klootwijk) de oorzaak zijn geweest, dat de Cattenbroekers (vóór 1677) de Waterigeweg nog niet als hun kerkweg konden gebruiken.

En tòch was er lang vóórdien al een 'Cattenbroeker Kerkweg' (zie hiervóór), die dus volgens de heer Klootwijk een àndere kerkweg dan de Waterigeweg zou moeten zijn geweest. Deze opperde, wat dat betreft, nu de gissing, dat de Koppeldijk, uit het noordwesten komende, vóór 1677 niet verder zou hebben dóórgelopen dan tot de dusgenoemde Kersbergensteeg (een verbindingsweg,

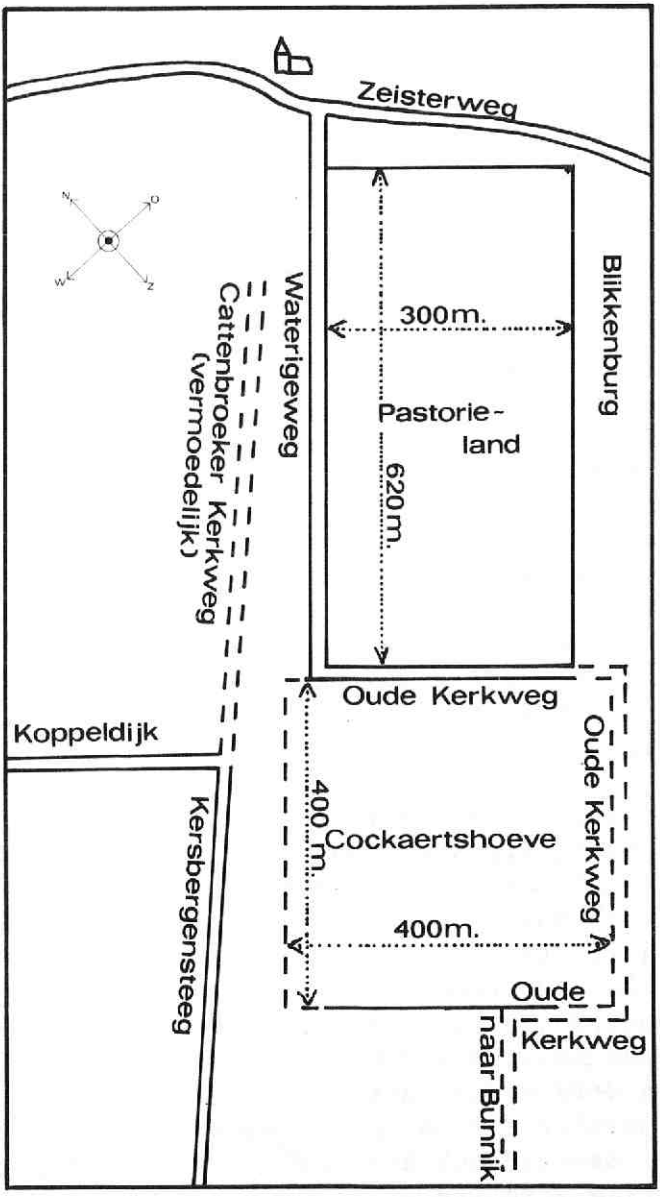

Schetskaartje, naar dat van de heer Klootwijk bij zijn opvattingen betreffende de Cattenbroeker Kerkweg, het Pastorieland en de Cockaertshoeve (zie Kl. II, blz. 9).

dwars door het gebied van Cattenbroek, tussen de Hackwetering (in het zw) en de Koppeldijk (in het noordoosten) en dat deze Kersbergensteeg dan, vóór 1677, een rechte voortzetting zou hebben gehad, die de gezochte Cattenbroeker Kerkweg zou zijn geweest, en die vàn het genoemde raakpunt van de Kersbergensteeg en de Koppeldijk, in noordoostelijke richting z'n loop zou hebben gehad, en tenslotte ergens bij de kerk z'n bestemming zou hebben bereikt (pl.1; Kl. II 1-3, 13-15). Aldus de gissing van de heer Klootwijk.

Ik meen echter, na mijn laatste desbetreffende onderzoek, dat deze gissing van de heer Klootwijk niet alleen niet nódig, maar ook bepaald niet juist is, omdat de kaart van Van Diepenem (uit 1645) ons een heel ànder beeld van het betreffende gebied geeft (pln 2, 4). Op deze kaart zien we, wel slechts een klein gedeelte van het laatste stuk zuidwestwaarts van de Waterigeweg van vóór 1677, maar dan toch juist dàt gedeelte, waarop de (met náme genoemde) Koppeldijk tóen (vóór 1677) wel terdege op de Waterigeweg blijkt te zijn uitgekomen, ja, dat de Waterigeweg zelfs nog een 50 meter, ná de aansluiting van de Koppeldijk, verder had doorgelopen (pl. 2).

En ook de bekende kaart van B. de Roij, wel getekend in 1677, maar, afgezien van de ingetekende grenzen van de juist gestichte hoge Heerlijkheid van Zeist en Driebergen, toch nog geheel naar de situatie van vóór de grote wijzigingen, die de aanleg van het Slot-complex daar weldra zou veroorzaken, geeft hetzelfde beeld van de uitmonding van de Koppeldijk op de Waterigeweg te zien als de kaart van Van Diepenem uit 1645 (pl. 3).

Behalve deze beide kartografische bewijzen, dat de Koppeldijk vóór 1677 al op de Waterigeweg uitkwam, vonden we daarvan ook een oorkondelijk bewijs in een rechterlijke acte van 23 april 1648, waarin sprake is van een stuk land, dat ten zuidwesten belendde aan de Koppeldijk en ten zuidoosten aan de Waterigeweg (R.A. Utr., Rechterl. Arch. Zeist, sub dato); ook dit kan alleen mogelijk zijn geweest, wanneer deze beide be-

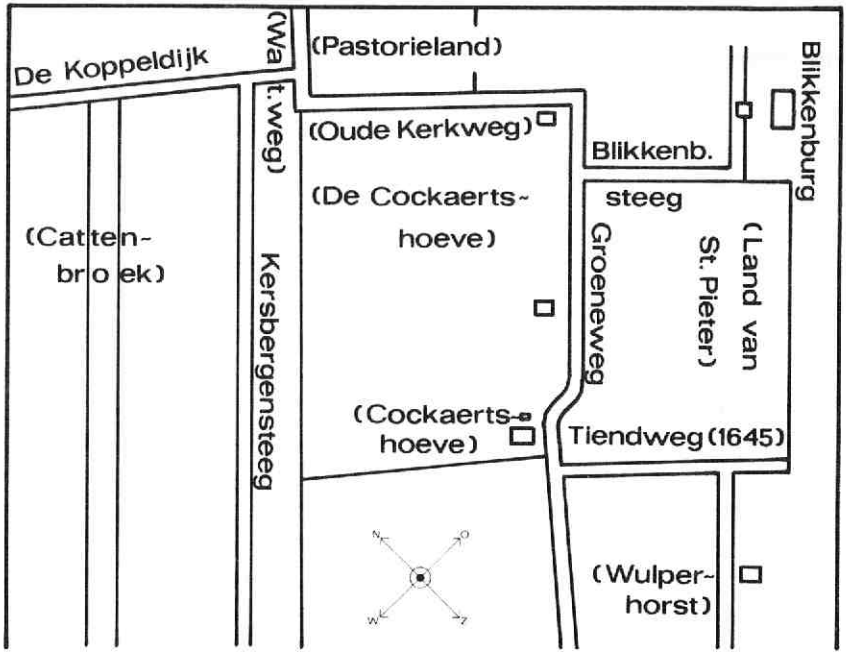

2. Copie van de détail van de kaart van Van Diepenem (1645), waarop aan de noordoostzijde blijkt, dat toenmaals (dus al vóór de vele wijzigingen hier ter plaatse in 1677 v.) de Koppeldijk op de Waterigeweg uitmondde (n.b. op bijgaand kaartje zijn de niet bij Van Diepenem voorkomende namen tussen haakjes geplaatst).

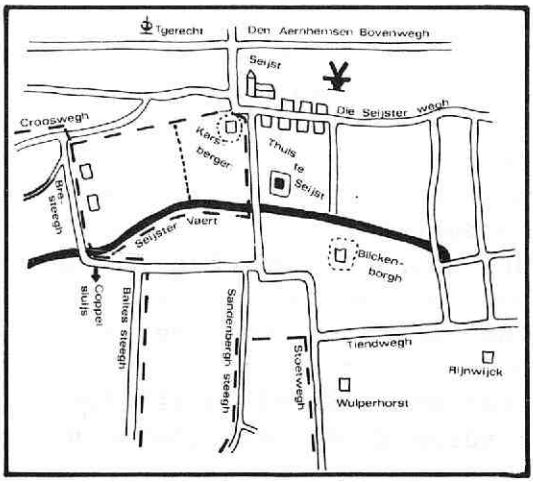

3. Copie van een détail van de kaart van De Roij uit 1677 (vóórdat men in dat zelfde jaar met de aanleg van het Slot-complex was begonnen), waarop de aansluiting van de Koppeldijk in de tijd vóór 1677 bij de Waterigeweg nogmaals wordt bevestigd.

lendende wegen een zuidelijk gerichte hoek met elkaar hebben gevormd.

Daar het nu vrijwel uitgesloten is, dat er vóór 1677 ooit een werkelijk ingrijpende wijziging in het oude beeld van deze omgeving zou hebben plaats gehad, mogen we gerust aannemen, dat de aansluiting van de Koppeldijk bij de Waterigeweg er sinds de ontginning van Cattenbroek altijd is geweest, precies zoals deze er ook nú nog tezelfder plaatse is (pln 2-5); n.b. het deel van de Koppeldijk, dat op de Waterigeweg uitmondde, heeft nú de naam Godfried van Seijst-laan).

In elk geval mogen we het nu als een uitgemaakte zaak beschouwen, dat de Cattenbroeker Kerkweg uit de oorkonden dezèlfde is geweest als het laatste gedeelte van de voormalige Bunnikse Kerkweg, t.w. de tegenwoordige Waterigeweg. De mensen, die in de 12e eeuw Cattenbroek ontgonnen hebben, waren toch wel zó snugger geweest, dat zij hun Koppeldijk bij een zó voor de hand liggende kerkweg als de Waterigeweg aangesloten hebben, waardoor immers de kostbare aanleg van een afzonderlijke Cattenbroeker Kerkweg niet nódig was. De kaart van Van Diepenem heeft ons dat duidelijk gemaakt, en door die zelfde kaart zijn er trouwens nog méér van dergelijke bijzonderheden aan het licht gekomen.

II. Het zeister pastorieland

Er sluit zich nl. bij het hiervóór besprokene nog een àndere topografische puzzle aan, nl. die van het voormalige pastorieland. Eerlijk gezegd heb ik nog nooit en nergens een speciaal onderzoek naar de juiste plaats en vorm van het pastorieland aangetroffen, en ik heb mijzelf, voor de beschrijving daarvan, tot nog toe ook altijd bij de gangbare-, maar (zoals nú gebleken is) onvolledige en onjuiste opvatting gehouden, welke opvatting van voorheen ik dan bij dezen wil corrigeren (O.K.Z. III, 285-289).

In twee kerkelijke stukken uit 1580/82 en 1586/88 (Brn III, 171, 179) wordt vermeld, dat de grootte van

het pastorieland 21 morgen bedroeg , en in de acte van verkoop van het pastorieland dd. 23 maart 1681 aan de eerste Nassau, Heer van Zeist, wordt de oppervlakte van het (toen al vóórmalige) pastorieland als 'omtrent 20 morgen' aangegeven (O.K.Z. III 286, en idem 313 nt 120). Ik houd mij hier aan die 21 morgen, d.i. 17.90 HA.

Uit dezelfde bronnen kennen we ook de verschillende belendingen van het pastorieland. In afwijking van O.K.Z. III, 289 noem ik ze nú als volgt (vgl. pl. 4 met O.K.Z. III pl. 104).

Ten noordoosten grensde het pastorieland aan de 'grondheerlijkheid' van de (gezamenlijke percelen van de) Zeisterstraat (Dorpsstraat); de grens tussen die beide grondgebieden werd gevormd door de, pal achter de percelen van de zuidwest-zijde van de Dorpsstraat lopende zeer oude sloot, die op de kaart van Zeist uit 1802 nog duidelijk staat aangegeven; deze sloot begon aan de Waterigeweg, en liep vandaar in zuidoostelijke richting, terwijl het voormalige pastorieland aan de zuidwestelijke kant van de sloot grensde (pl. 4).

Ten noordwesten grensde het pastorieland aan de Waterigeweg, te beginnen bij de zoëven genoemde sloot, en verder dóórlopende tot het voormalige einde (tot 1677) van de Waterigeweg (pl. 4).

Ten zuidwesten grensde het pastorieland aan een weg, die haaks bij het voormalige eind van de Waterigeweg om-boog in zuidoostelijke richting-, een weg, die onder meerdere namen voorkomt (waarover later), maar waarvoor ik hier, om verwarring te voorkomen, de aanduiding '330-meter-weg' gebruik. Het pastorieland lag dus ten noordoosten van deze weg, en de voormalige Cockaertshoeve lag ten zuidwesten er van (pl. 4).

En ten zuidoosten grensde het pastorieland, blijkens de gegevens uit de bovengenoemde bronnen uit 1580/82 en 1681, voor een deel aan land van Blikkenburg en voor een ander deel aan land van een ander, maar waar deze belendingen ergens in het landschap gelegen hebben, blijkt uit de genoemde bronnen niet.

Tot nu toe is de lengte (noordoost-zuidwest) van het pastorieland, voorzover ik weet, en in elk geval door de heer Klootwijk en mij, berekend door de oppervlakte (21 morgen = 17.90 HA.) te delen door de, tot voor kort onbekende - maar op 300 meter geschatte breedte, zodat het pastorieland dan bij benadering een lengte van 600 meter zou hebben gehad; maar door de speelruimte, die bij deze berekening overbleef, was de heer Klootwijk op ca 620- (Kl. II, 6) en was ik op ca 650 meter (O.K.Z. III, 288, en idem pl. 104) gekomen (n.b. voor de heer Klootwijk was juist deze aangenomen lengte van de naastgelegen Waterigeweg de reden, waarom hij meende, dat de Koppeldijk (vóór 1677) niet bij de Waterigeweg aangesloten zou kunnen zijn geweest (zie hiervóór).

Nu wij echter op de, vroeger nauwelijks door ons gebruikte uitstekende kaart van Van Diepenem hebben gezien, dat de Koppeldijk toen toch wèl op de Waterigeweg uitkwam (pln 2 t/m 5), wordt de berekening van de lengte en breedte van het pastorieland ineens veel eenvoudiger en ook preciezer. We moesten tot nog toe de oppervlakte door de moeilijk te schatten breedte delen, om de lèngte van het pastorieland te vinden, wat ons eigenlijk nooit een werkelijk bruikbaar beeld van de situatie heeft gegeven; maar wij kunnen nú, door wat de kaart van Van Diepenem ons laat zien, de oppervlakte door de met zékerheid bekende lèngte delen, om de bréédte er van te vinden.

Wat de lengte betreft begon het pastorieland immers bij de genoemde grens-sloot (pl. 4), en op de secure kaart van 1802 is de lengte tot de aansluiting van de Koppeldijk dan 750 meter en tot het voormalige einde van de Waterigeweg 800 meter; door nu de oppervlakte van 17.90 HA. door de gevonden lengte te delen, vinden we ook de bréédte van het pastorieland nauwkeurig; deze bedroeg 225 meter (n.b. wanneer de zuidoostelijke grens van het pastorieland eventueel niet in énen rechtdoor heeft gelopen, is toch in elk geval de gemiddelde breedte ervan 225 meter geweest). Het pastorieland is dus kennelijk heel wat langer èn heel wat smaller geweest dan wij

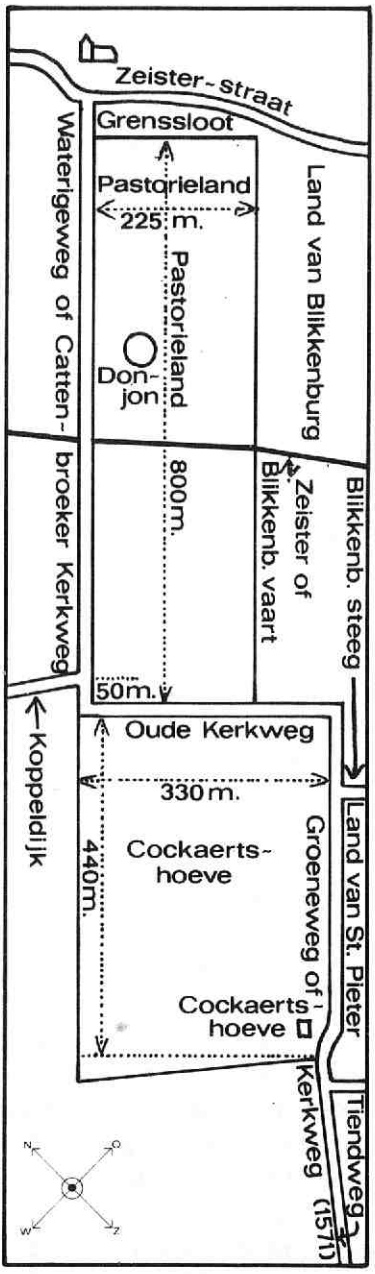

4. Het Pastorieland en zijn omgeving vóór 1680

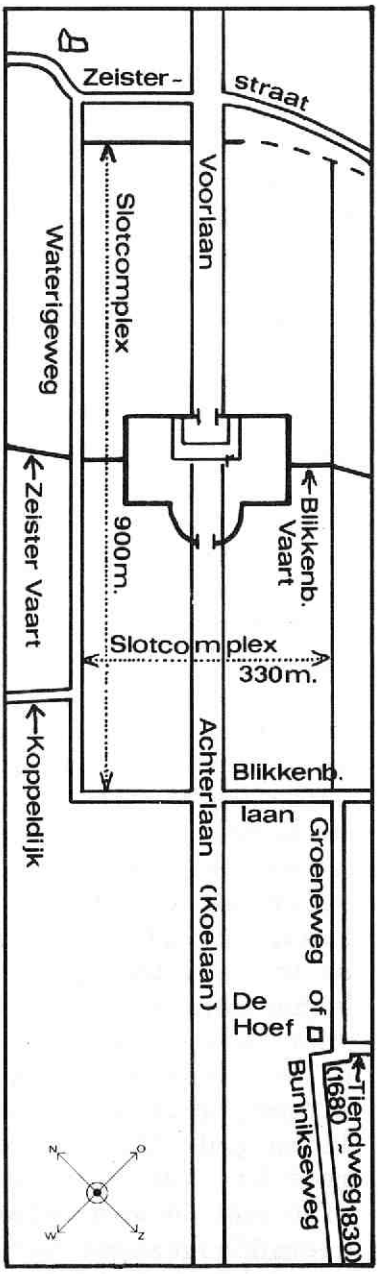

5. Het Slot-complex en zijn omgeving ná 1680

altijd gemeend hadden.

De ten zuidwesten van dit pastorieland lopende grensweg had een bij secure meting gebleken lengte van 330 meter (eerder door ons geschat op 300 meter); deze weg was dus 105 meter langer dan het ten noordoosten aangrenzende pastorieland, maar hij had wèl een lengte, gelijk aan de breedte van de ten zuidwesten er aan grenzende Cockaertshoeve (pln 2,4).

Toen de eerste Heer van Zeist niet lang na 1677 de eigenaar, zowel van het pastorieland als van de Cockaertshoeve, en van nog meer aangrenzende gronden was geworden, liet hij hier ter plaatse zijn (nieuwe) Slot bouwen en het bijbehorende park aanleggen. Het hele pastorieland ging daarbij verloren, en ook de daar ten zuidoosten van liggende 800 x 105 m2 grond, zodat het Slot-terrein al bij z'n aanleg een breedte van 330 meter kreeg, terwijl de oûde 330-meter-weg, en ook de meest noordoostelijke 100 meter van de Groeneweg (waarin de 330-meter-weg zich met een haakse hoek in zuidwestelijke richting (naar Bunnik)) had voortgezet, verdwenen in het Slotpark-complex. De Waterigeweg werd 100 meter verlengd-, en bij het nieuwe eindpunt van de Waterigeweg werd een, haaks daarop staande nieuwe 330-meter-weg, parallel met de juist verdwenen oûde 330-meter-weg, aangelegd, die, waar hij bij het nieuwe startpunt van de nu 100 meter kortere Groeneweg uitkwam, rechtdoor aansloot bij de daar terzelfder plaatse uit zuidoostelijke richting eveneens uitkomende Blikkenburgersteeg; en het grondgebied tussen de plaats waar de voormalige 330-meter-weg gelegen had, èn de plaats waar nu de nieuwe 330-meter-weg was komen te liggen, welk grondgebied tevoren het meest noordoostelijke gedeelte van de Cockaertshoeve was geweest, werd mede bij het Slot-complex ingelijfd (pln 4, 5). Afgezien van de wat later aangelegde Koelaan, was met het hiervóór gezegde het topografische beeld van dit kleine stukje wereld toen dus geworden, zoals het nú nog is.

III. De Cockaertshoeve

Een derde topografische puzzle in deze zelfde omgeving vormde de reeds genoemde, ten zuidwesten van het pastorieland en van de voormalige 330-meter-weg gelegen hebbende Cockaertshoeve. Wat deze hoeve betreft is een, ook door de heer Klootwijk besproken (Kl. II, 3 v.) oorkonde met bijbehorende 'Verklaring', beide daterende van 2 december 1480, van groot belang, juist omdat ons daarin de situatie van de Cockaertshoeve wordt beschreven van twee eeuwen vóórdat de grote wijzigingen uit 1677 v. zo heel veel in dit gebied zouden veranderen.

Uit de bedoelde oorkonde en 'Verklaring' (Brn I, 325, 326) vernemen we, dat de Cockaertshoeve ten (noord)oosten grensde aan de 'Oude Kerkweg', wat dus kennelijk de èchte naam was van de weg, die ik hiervóór om praktische redenen als de 330-meter-weg heb aangeduid. Deze weg nu zette zich, ná de 330 meter, met een haakse hoek, langs de zuidoostelijke zijde van de Cockaertshoeve, onder de namen Oude Kerkweg of Groeneweg in zuidwestelijke richting tot in Bunnik voort. De naam Groeneweg heb ik voor de genoemde oudere 330-meter-weg niet aangetroffen en ik vermoed dan ook, dat de Groeneweg (als onderdeel van de Oude Kerkweg) begòn bij de genoemde haakse hoek, waar de 330-meter-weg eindigde en in de Groeneweg overging (pl.4).

Deze Groeneweg dan liep allereerst tussen de Cockaertshoeve ten noordwesten-, en het hierna te bespreken grondgebied van St Pieter ten zuidoosten in, tot nabij een, op de oude kaarten opvallende slingerbocht in-, en de uitmonding van de Tiendweg òp de Groeneweg (pl. 4). In latere tijd is hier inzake de slingerbocht en de Tiendweg nogal wat veranderd (zie paragraaf IV, sub 4), en niet onmogelijk is dat in een vròegere tijd (vóór de kaart van Van Berck uit 1571) óók al wel eens gebeurd, want uit de genoemde 'Verklaring' van 1480 blijkt, dat de Cockaertshoeve, behalve aan de noordoostelijke- en aan de zuidoostelijke zijde, óók nog voor een (klein) gedeelte aan de zuidwestelijke zijde aan de Oude Kerkweg of Groeneweg grensde, hoewel dat op de kaart van Van Berck (1571) nauwelijks blijkt, omdat de glad afgeronde slingerbocht, die daarop getekend staat, eigenlijk geen spoor van zo'n rechtlopend noordwest-zuidoost-

gericht stukje weg geeft te zien. Daarom vermoed ik, dat er, vóórdat de slingerbocht aangelegd werd (vóór 1571), iets verderop in zuidwestelijke richting, een àndere- en ook een andersóórtige-, nl. een dubbele háákse bocht in de Oude Kerkweg of Groeneweg is geweest, en dat die bocht het is, waarover het in de 'Verklaring' van 1480 gaat. Hadden we slechts een káárt van omstreeks 1480, waar deze, door mij vermoede, dubbele haakse bocht op vóór zou komen, dan zou m.i. wel zeer waarschijnlijk blijken, dat het kleine noordwest-zuidoost lopende stukje weg tussen de beide haakse hoeken van die bocht het stukje Oude Kerkweg of Groeneweg is geweest, waaraan de Cockaertshoeve, vóórdat de slingerbocht (vóór 1571) werd aangelegd-, en in elk geval in 1480, aan haar zuidwestelijke zijde belend is geweest.

Ik herinner er hier nog aan, dat terzelfder plaatse, enkele eeuwen later, nadat de periode van de slingerbocht haar tijd had gehad (we vonden de slingerbocht voor het laatst op de ná te noemen kaart van B. de Roij uit 1664; zie pln 2, 4, 6), wéér, als weleer, een dubbele haakse bocht in de Oude Kerkweg of Groeneweg werd aangelegd, zoals die o.a. op de kaart van Praalder (1770) duidelijk getekend staat (pl. 5).

Op de genoemde kaart van Van Diepenem (1645; pl. 2) en op de speciale kaart van de Cockaertshoeve van De Roij uit 1664 (pl. 6), zien we, dat het boerderij-huis bij deze hoeve, vóór 1677, juist bij de slingerbocht in de Groeneweg heeft gestaan. Volgens de 'Verklaring' uit 1480 (Brn I, 326) stond dit huis 'aan het westeinde (bedoeld is het zuidwest-einde) op ons land (nl. het land van de uitvaardigers van de oorkonde en de Verklaring), bij de weg (Groeneweg), met daarbij een (hooi)berg en een boomgaard'.

Op de genoemde kaart van De Roij (1664) staat mede de verkaveling van de Cockaertshoeve aangegeven, met de grootte van elk der zes percelen van het hoofdgedeelte van de hoeve erbij (pl. 6). De gezamenlijke oppervlakte van de bedoelde zes percelen bedroeg vol-

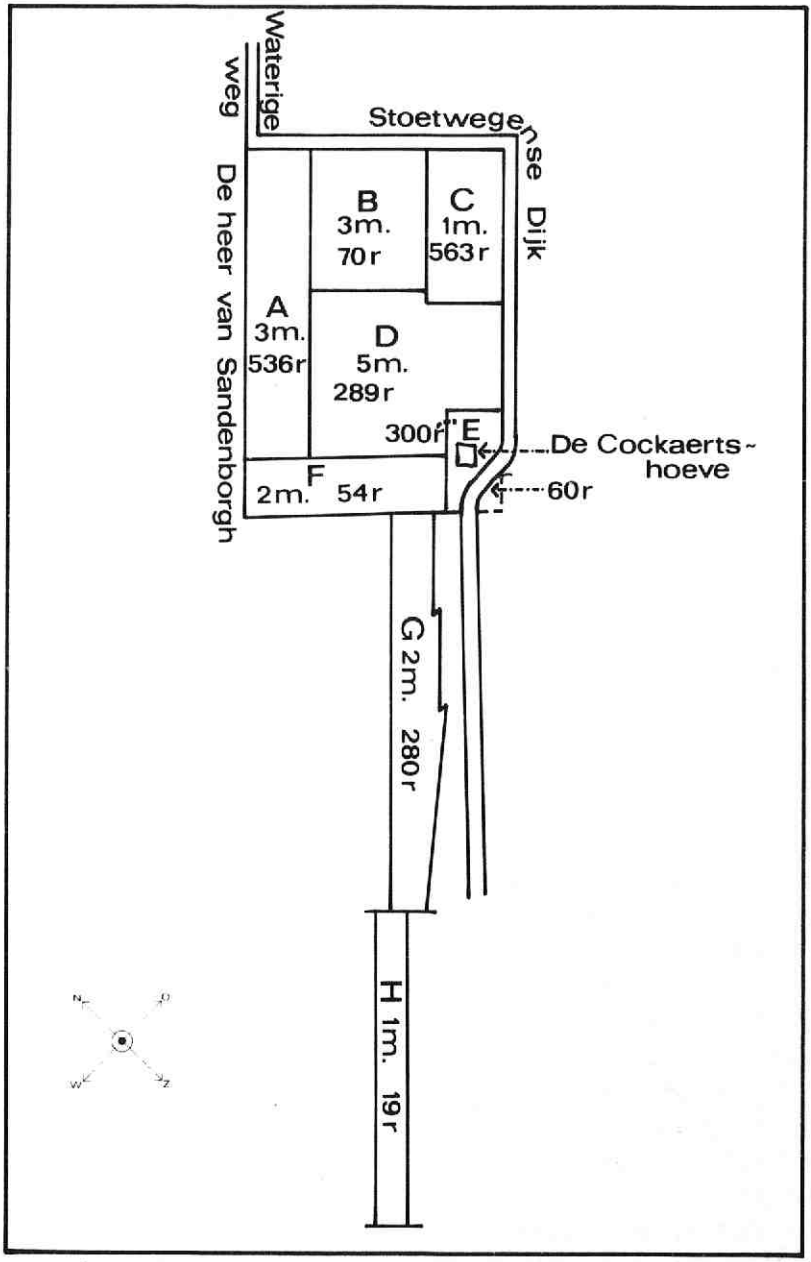

6. De Cockaertshoeve, naar een tekening van B. de Roij uit 1664, waaruit de precieze ligging en grootte van deze hoeve blijkt. De Stoetwegense Dijk, die twee maal op deze kaart voorkomt, is een andere naam voor de Oude Kerkweg.

gens deze opgaven van De Roij 17 morgen (14.50 HA.). Daar komen dan nog twee, buiten het hoofdgedeelte van de hoeve- en in elkaars verlengde gelegen- en samen zich tot de Hackwetering uitstrekkende, lange, smalle stroken grond bij, met een gezamenlijke oppervlakte van $3\frac{1}{2}$ morgen-, maar die zijn voor ons, bij het onderhavige onderwerp, niet ter zake dienende.

De heer Klootwijk heeft zich echter op een àndere wijze, en ook met een andere uitkomst, met de Cockaertshoeve ingelaten. Wat de maten betreft ging hij daarbij uit van een àndere passage uit de 'Verklaring' uit 1480 (Brn I, 126), waaruit blijkt, dat de Cockaertshoeve bestond uit twee stukken land, resp. 14 en 4 morgen groot, die 'vierkant aan elkander opstrekkende' hebben gelegen, tezamen dus 18 morgen, die de heer Klootwijk op 16 HA. afrondde (15.30 HA. ware hier beter geweest), en (in verband met het woord 'vierkant' uit de 'Verklaring') op 400 meter breed en 400 meter lang stelde (pl. 1; Kl. II, 3, 5-7, 9). Dat betèkende voor hem echter, dat de Cockaertshoeve 100 meter breder geweest zou moeten zijn dan de breedte, die hij voor het boven-liggende pastorieland- en dan de lengte van de tussen-liggende 300-meterweg (door mij op 330 meter gesteld) had aangenomen. Hij maakte daarvan een schetskaartje, waarop hij verduidelijkte, hòe hij zich die 'bredere' Cockaertshoeve had ingedacht (pl. 1)-, maar ik meen, dat ook dàt niet vol te houden is. Want nòch aan de zuidoost-kant, nòch aan de noordwest-kant was er voor een bredere breedte dan 300 (330) meter plaats.

Aan de zuidoost-kant immers grensde de Cockaertshoeve strak aan de Groeneweg, aan de overkant waarvan het hierna te bespreken 'land van St Pieter' lag (pl. 6); dáár kan dus geen gedeelte van de Cockaertshoeve hebben gelegen.

En aan de noordwest-kant grensde de Cockaertshoeve vanouds aan een, 16 morgen groot stuk land, dat eigendom van het Convent van Oostbroek was, en dat we al van begin 15e eeuw af vermeld vinden (Brn I, 135 (1406); raadpleeg verder de index); in de bedoelde oorkonden

wordt echter nergens de precieze loop van de grens tussen de noordwest-zijde van de Cockaertshoeve en de zuidoost-zijde van het genoemde land van Oostbroek aangegeven, zodat wij langs deze weg de juiste breedte, die de Cockaertshoeve heeft gehad, niet kunnen bepalen.

Maar langs een andere weg is ons dat wèl mogelijk gebleken. Wij noemden zoëven al terloops een kaart, die door B. de Roij in 1664 speciaal van de Cockaertshoeve is gemaakt (pl. 6). Op deze kaart geeft De Roij de noordwestelijke grens van de Cockaertshoeve aan ter plaatse van een smalle sloot, die recht in het verlengde van het toenmalige einde van de Waterigeweg zuidwestwaarts liep. Aan de buitenzijde van deze sloot gaf De Roij voorts ook de noordwestelijke belender van de Cockaertshoeve aan, t.w. 'de Heer van Sandenburg', en de Heer van Sandenburg (in Neerlangbroek) was in die tijd Coenraad Borre van Amerongen, die, getrouwd zijnde met Nicolaä van Baexen, zijn in 1644 kinderloos overleden zwager Ewout van Baexen in de eigendom van Kersbergen was opgevolgd (O.K.Z. II 172, 192; IV 471). Hieruit is af te leiden, dat de Kersbergens inzake het ten noordwesten van de Cockaertshoeve gelegen land, de opvolgers van Oostbroek waren geworden.

En dit laatste blijkt nu ook uit de drie oude manualen van het oudschildgeld (1540, 1600, 1685), waaruit we vernemen, dat dat land in 1540 en 1600 nog aan Oostbroek toebehoorde, maar dat er tussen 1600 en 1685 elf van de 16 morgen van dat land aan Kersbergen waren overgegaan (Brn II, 268, 269), terwijl we uit de kaart van De Roij uit 1664 met zekerheid kunnen afleiden, dat die overdracht al vóór 1664 had plaats gehad. In elk geval is nu bewezen, dat de noordwestelijke grenslijn tussen de Cockaertshoeve en het eertijds aan Oostbroek toebehoord hebbende land, altijd precies dezelfde is geweest als de grenslijn, die láter, in 1664, door De Roij, tussen de Cockaertshoeve- en hetzèlfde, maar tóen aan Kersbergen toebehorende land, op zijn kaart werd getekend. En de Cockaertshoeve kan dus ook aan déze (noordwestelijke) kant nooit tevoren een grotere breedte hebben gehad, dan de breedte, die de kaart van

De Roij ons in 1664 nog laat zien: gelegen tussen de Groeneweg ten zuidoosten en het verlengde van de Waterigeweg ten noordwesten, en overeenkomende met de lèngte van de noordwest-zuidoost lopende noordoostelijke grensweg van de Cockaertshoeve, die ik hiervóór, in paragraaf II, als de 330-meter-weg heb aangeduid (zie pl. 4). Daarom kan de door de heer Klootwijk gegiste breedte van de Cockaertshoeve van 400 meter ook nooit hebben bestaan.

Dat de Cockaertshoeve in de 'Verklaring' van 1480 als een 'vierkant' vermeld wordt (Brn I, 326), behoeft ons niet te verwonderen, als we weten, dat het woord 'vierkant' in het middelnederlands evenzeer en even vaak de betekenis 'rechthoek(ig)' heeft gehad, als wat wij, planimetrisch, 'vierkant' noemen (Verwijs en Verdam: Middelnederlandsch Woordenboek, sub voce).

Ik zei al, dat wij, ànders dan de heer Klootwijk de door ons op basis van de gegevens van de 'Verklaring' uit 1480, als oppervlakte van de Cockaertshoeve moeten aannemen 15.30 HA. wat, gedeeld door een breedte van 330 meter, een lengte (noordoost-zuidwest) van 465 meter geeft. Afgaande op de gegevens van de kaart van De Roij (1664) vonden we echter een oppervlakte van 14.50 HA., wat, bij een breedte van 330 meter een lengte van 440 meter geeft. Ik vermoed, dat de laatste berekening, omdat ze aan een speciale tekening ontleend is, wel de beste zal zijn. En via de lengtemaat kunnen we, althans bij redelijke benadering, ook de plaats vinden, waar de zuidwestelijke grens van de Cockaertshoeve heeft gelegen, welke trouwens ook op de kaart van De Roij uit 1664 weer door een rechte grens-sloot aangegeven staat (pl. 6).

De Cockaertshoeve is, evenals het hiervóór besproken pastorieland, in of kort ná 1677 door de eerste Nassau, Heer van Zeist, aangekocht, en uit het manuaal van het oudschildgeld over 1685 (Brn II, 266) vernemen we, dat hij van de (immers 14.50 HA. grote) Cockaertshoeve 8 morgen (= 7 HA.) in eigen gebruik hield, en het overige gedeelte (7½ HA.) verpachtte. Van de eerstgenoemde 7 HA.

werden 3.30 HA. voor een zuidwest-waartse uitbreiding van het Slot-complex gebruikt (zie het slot van paragraaf II), en de overige 3.70 HA. mogelijk voor de aanleg van de 'achter-gezichtslaan' van het nieuwe Slot-in-aanleg (nu de Koelaan) en voor de weidse bebo-ming en beplanting aan beide zijden van deze vorstelijke allée (voorzover deze althans op grond van de verdwijnende Cockaertshoeve was gelegen, of zou komen te liggen.

De oude behuizing van de Cockaertshoeve, die (zoals gezegd) in de zuidwestelijke hoek van het gebied, bij de slingerbocht in de Groeneweg stond, is daar, ondanks de annexatie- en de wijzigingen binnen het gebied van deze hoeve in 1677 v., ook nadien altijd blijven staan. Wel is de náám 'Cockaertshoeve' vroeger of later verkort tot 'De Hoef', welke naam we voor het eerst op de 18e eeuwse kaarten van Praalder en van Huguenin aantreffen, en in feite tot heden toe nog steeds de naam van een boerderij is, die wel niet meer (zoals het voorheen steeds met De Hoef geweest was) enigszins noordoostelijk van de Tiendweg staat, maar die nú naar vlak aan de zuidwestelijke kant van de Tiendweg verplaatst schijnt te zijn, nl. van het, uit 1830 daterende verlèngstuk van de Tiendweg, die tevoren nooit verder dan tot de Groeneweg had gelopen, maar die in genoemd jaar tot de Koelaan werd doorgetrokken (O.K.Z. I, 29). Op de kaarten van ná 1830 tot heden toe staat deze hoeve De Hoef dus pal ten zuidwesten van deze 'verlengde' Tiendweg.

Ik heb tot nog toe altijd gedacht, dat de oude hoeve De Hoef aan de Tiendweg omstreeks 1830 afgebroken en door een nieuw boerenhuis, dat dan tóen aan de andere kant van de Tiendweg zou zijn gebouwd, zou zijn vervangen. Maar, vooruitlopend op wat ik hierna in paragraaf IV, sub 4, hoop mee te delen over de verschillende verplaatsingen, die dit gedeelte van de Tiendweg in de loop der jaren heeft ondergaan-, kan ik nú al wel zeggen, dat de hoeve De Hoef, die in de reeks van eeuwen van haar bestaan, natuurlijk wel meerdere malen zal zijn vernieuwd, desondanks nog altijd op precies dezelfde

plaats staat, als waar voorheen de Cockaertshoeve (later De Hoef geheten) al zo lang had gestaan. Want bij secure metingen op de desbetreffende kaarten is mij gebleken, dat niet de boerenhoeve, maar dat de Tiendweg, waar de hoeve zo vlak bij stond, hier is verplaatst. Wij zullen in paragraaf IV, sub 4, zien, dat het tracé van de Tiendweg hier in 1830 een 60 meter meer naar het noordoosten is verlegd, hetgeen bij vergelijking van de kaarten van vóór 1830 met die van daarna duidelijk blijkt. En daarbij blijkt dan tevens, dat de hoeve De Hoef juist binnen die 60 meter van de bedoelde weg-verplaatsing stond. Men ziet het: niet het huis is van plaats veranderd, maar de wèg is van de éne kant van de hoeve naar de andere kant ervan 'verhuisd'. Vandaar!

En tenslotte. Ook de tegenwoordige hoeve De Hoef is helaas geen hoeve meer. In de rage der veranderingen van deze tijd heeft ook zij haar agrarische functie verloren. En daar komt dan in ons geval nog bij, dat de hoeve De Hoef zelfs ook haar eeuwenoude náám 'De Hoef' (nog niet zolang geleden) kwijt is geraakt. Er staat momenteel nl. een bord bij de ingang, met de naam 'Stoetwegen' er op, terwijl de voorbijgangers, een 500 meter verder gaande, de oude , de èchte hofstede Stoetwegen tegenkomen, aan dezelfde kant van dezelfde weg en met dezelfde naam (Stoetwegen) er op. Waarschijnlijk is dit een euvel, in onwetendheid bedreven, maar ik hoop van harte, dat de vriendelijke mensen, die hier thans deze pseudo Stoetwegen bewonen, er toe bereid zullen zijn om deze historische feil (blunder) zo spoedig mogelijk te herstellen, en om de naam 'De Hoef', ontstaan uit de vroegere naam 'Cockaertshoeve', welke 'hoeve' stellig tot de aller-,alleroudste nederzettingen onder Zeist zal hebben behoord, hetgeen ook de mening van de heer Klootwijk is (zie Kl. II, 5), hier weer in ere te herstellen. Het is uit historisch oogpunt werkelijk van grote betekenis, dat de naam 'De Hoef' deze oeroude hoeve nog tot in lengte van jaren zal sieren, en, voorzover mogelijk, aan de vergetelheid zal ontrukken.

(wordt vervolgd) ds P. Kuijper

Gebezigde afkortingen

Brn = Bronnen van de Geschiedenis van Zeist, I en II, bijeengebracht voor Ph.J.C.G.van Hinsbergen e.a., uitg. Van Gorcum, Assen, 1957, 1967.

O.K.Z. = H.J. van Eekeren en ds P. Kuijper: De Oude Kerk te Zeist, 4 dln, uitg. Van de Poll-Stichting, Zeist, 1974-1978.

T.R.&.L. = Tussen Rijn en Lek, Tijdschrift voor de Geschiedenis van het gebied tussen Kromme Rijn en Lek; uitg. Historische Kring van dezelfde naam.

Kl.I. = dr D.R. Klootwijk: Uit de geschiedenis van terrein en omgeving van het Lyceum Schoonoord alias De Preekstoel; in T.R.&.L. 11e jrg, nr 2/3, juli 1977, 7-44.

Kl.II = Idem: De Oude Kerk te Zeist; in T.R.&.L. 11e jrg, nr 4, nov/dec. 1977, 1-19.

P.K. = ds P. Kuijper: De oude kerkweg tussen Zeist en Bunnik, weerwoord op voornoemd artikel (Kl. II); in T.R.&.L. 12ejrg, nr 3, 4, nov. 1978, 1-24.

Kl.III = dr D.R. Klootwijk: De oude kerkweg tussen Zeist en Bunnik (antwoord aan ds P. Kuijper, zie hiervóór); in T.R.&.L. 13e jrg, nr 2, juni 1979, 14-19.

Geraadpleegde kaarten

Cornelis van Berck: kaart van land van St Pieter, belend aan de Groeneweg, de Blikkenburgersteeg en de Tiendweg (1571); R.A. Utr.: arch. kapittel van St Pieter, cat. nr 555; fotocopy in Brn I naast blz. 48; fotocopy in arch. Van de Poll-Stichting, Zeist, kaart nr 3.

Jan van Diepenem: kaart van het gebied ten zuidwesten van het pastorieland en Blikkenburg tot onder Bunnik, en de loop van de Groeneweg door dit gebied (1645); R.A. Utr., cat. nr 425-18; fotocopy in arch. Van de

Poll-Stichting Zeist, kaarten nrs 14, 15.

Bernardus de Roij: kaart van de Cockaertshoeve onder Zeist (1664); R.A. Utr., cat. nr 2147, kaart 1; nagetekend exemplaar in arch. Van de Poll-Stichting Zeist.

Bernardus de Roij: kaart van de Heerlijkheid Zeist en Driebergen (1677, kort vóór de grote veranderingen ten gevolge van de aanleg van Slot en Slotpark); R.A. Utr., cat. nr 206x; nagetekend exemplaar gedrukt en uitgegeven door de Van de Poll-Stichting Zeist, kaart nr 23 aldaar.

J.G. Praalder: kaart van Zeist tussen de Bovenweg en de Brakel, en tussen Kersbergen en De Breul (1770); R.A. Utr., cat. nr 2095; fotocopy in arch. Van de Poll-Stichting Zeist, kaart nr 26 aldaar.

P. Huguenin: kaart van het gebied van Wulperhorst (18e eeuw); arch. Van de Poll-Stichting Zeist, kaart nr 25.

J. Petersen en C. Torssell: kaart van Zeist (dorp en omgeving Slot (1802); arch. Gem. Zeist; R.A. Utr., cat. nr 1072; arch. Van de Poll-Stichting Zeist, kaarten nrs 37-40.

Topografische Dienst: topografische kaart, blad Amersfoort, waarop o.m. Zeist (1848); arch. Van de Poll-Stichting Zeist, kaart nr 51.

Van Giessen/Huys: kaart van Zeist, 6 bladen (1861); arch. Van de Poll-Stichting Zeist, kaart nr 55.

J. Kuyper: Gemeente-atlas der Nederlanden, deel Utrecht, kaart van Zeist (1875); arch. Van de Poll-Stichting Zeist, kaart nr 58.

Topografische Dienst: topografische kaart van Zeist, Bunnik en Driebergen (1932); arch. Van de Poll-Stichting Zeist, kaart nr 102.